

SUMBANGAN TUAN GURU HAJI OMAR AHMAD DALAM BIDANG KEILMUWAN DI TERENGGANU

Oleh:
Faizuri bin Abd. Latif *

Abstract

The present Muslim society is perceived to know more about entertainers than ulama who have contributed greatly to the development of the society. Thus, the aim of this article is to introduce an ulama whose contribution has played a major role in the development of Islamic education in the district of Besut in Terengganu. It is hoped that through this article his enormous contributions will always be appreciated and remembered

PENDAHULUAN

Terengganu adalah salah sebuah negeri di Malaysia yang telah melahirkan ramai ulama terkenal pada abad yang ke 19 dan 20 Masihi. Terengganu juga terkenal sebagai salah sebuah negeri yang maju dengan perkembangan ilmu pengetahuan Islam. Negeri ini merupakan salah sebuah negeri di Malaysia yang mempunyai identitinya tersendiri yang menampakkan keistimewaan dan keunikannya. Jika negeri Kelantan kaya dengan ciri-ciri kebudayaan dan Negeri Sembilan kaya dengan adatnya, Terengganu yang terkenal sejak dahulu lagi lebih dikenali dengan identiti keagamaan. Salah satu bukti terpenting yang mengukuhkan Terengganu dengan identiti keagamaannya ialah dengan penemuan Batu Bersurat di Hulu Terengganu.¹

Abdullah Munshi yang membuat pelayaran ke Pantai Timur, Semenanjung Tanah Melayu pada 4 Mac-April 1838M. pernah singgah di Terengganu dan menyatakan bahawa kebanyakan institusi pengajian di

---

* Faizuri bin Abd Latif, MUs, adalah seorang pensyarah di Jabatan Akidah dan Pemikiran Islam, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.

¹ Shafie Abu Bakar (1983). *Identiti Keagamaan dan Tradisi Pengajian Di Terengganu*, dalam Dato' Haji Mohd Salleh bin Haji Awang (MISBAHA) & Mohd. Yusuf Abdullah, PESAKA, Terengganu: Lembaga Muzium Negeri Terengganu, h. 8.

Terengganu menggunakan kitab-kitab Arab dan kurang menggunakan kitab-kitab Jawi. Bacaan al-Quran penduduknya pula berada di tahap yang agak baik dan begitu juga dengan kemahiran tulisan Jawi mereka.²

Selain itu, pergolakan antara Kelantan-Patani juga dianggap sebagai salah satu penyumbang ke arah kebangkitan pengajian Islam di Terengganu. Malah, hasil daripada peperangan yang meletus menyebabkan satu sistem pendidikan telah dieksport ke Terengganu iaitu sistem pendidikan pondok.

Adalah dipercayai bahawa sistem pondok yang tersebar luas di Terengganu pada asalnya bermula dari pondok Sheikh Abdul Kadir al-Fatani yang meninggal dunia pada tahun 1864. Beliau dipercayai sebagai pelopor kepada pembentukan pemikiran Islam di Terengganu pada abad ke-19 Masihi.³ Maka tidak hairanlah bagi daerah Besut yang menjadi sebahagian daripada Negeri Terengganu turut mempunyai sistem pendidikan pondok yang kukuh. Kemunculan pondok di Besut juga mempunyai kaitan dengan kehadiran ulama Patani yang berulang alik dari Patani ke Besut yang kemudiannya menetap dan terus mengajar di Besut.⁴ Selain daripada ulama Patani, ulama tempatan juga tidak kurang hebatnya dalam mengembangkan ilmu pengetahuan Islam kepada masyarakat setempat.⁵

---

² Lihat Zakaria Ghazali (1984). *Terengganu Dahulu Dan Sekarang*. Kuala Lumpur: Persatuan Muzium Malaysia, h. 1

³ Lihat Ihsan Hardiwijaya Iraga (Mac 1980), *Trengganu dan Kegiatan Pemikiran Islam Abad Ke-19*, dalam *Majalah Dian*, bil. 129, Kota Bharu: Syarikat Dian Sdn Bhd, h. 112.

⁴ Antara ulama Patani yang pertama mengajar dan menetap di Besut ialah Tuan Guru Haji Hasan al-Fatani. Kedatangan beliau ke Besut ekoran pergolakan antara Patani-Kelantan dengan Siam. Beliau juga merupakan guru kepada Tuan Guru Haji Husein al-Fatani yang merupakan salah seorang pelopor dalam sejarah perkembangan pendidikan pondok di daerah Besut. Lihat Zakaria Ghazali (1984), *op.cit*, h. 74-75.

⁵ Ulama tempatan yang turut menyumbang kepada kemajuan pendidikan Islam di Besut ialah Tuan Guru Haji Muhammad, Tuan Guru Haji Omar, Tuan Guru Haji Abas, Tuan Guru Haji Wan Abdul Latif dan Tuan Guru Haji Abdul Latif Awang. Lihat Muhammad Abu Bakar (1991). *Ulama Terengganu Suatu Sorotan*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn Bhd, h. 64

BIOGRAFI TOKOH

Nama penuh Tuan Guru Haji Omar Ahmad ialah Omar bin Che Ahmad bin Chek Wan bin Che Latif bin Che Wan Che Chik bin Che Wan Che Darjah bin Che' Wan Che Latif bin Che Wan Che Jenal bin Che Wan Che Hamat.⁶ Terdapat perbezaan pendapat berkenaan tarikh dan tempat kelahiran beliau. Ada pendapat yang mengatakan bahawa beliau dilahirkan di Kampung Sungai, Kampung Raja pada tahun 1891M. Namun berdasarkan kajian yang dilakukan oleh penulis, beliau dilahirkan di Kampung Palembang, Kampung Raja, Besut pada tahun 1878M. Selepas daripada itu, beliau menetap di Kampung Beris, Kampung Raja, Besut Terengganu.⁷

Keluarga Tuan Guru Haji Omar amat berpegang kuat dengan ajaran Islam. Berkenaan dengan latar belakang dan salasilah pula, keturunan beliau dikatakan berasal daripada Palembang, Sumatera Indonesia. Datuk beliau, Che Latif merupakan seorang alim dalam ilmu pengetahuan agama terutamanya dalam bidang ilmu tasawuf. Selain itu, Che Latif juga merupakan seorang ahli perniagaan yang telah lama berdagang di Patani (Selatan Thailand). Che Latif dikatakan membuka satu kawasan baru di tepi Sungai Besut yang diberi nama Palembang bersempena nama kampung asalnya. Di situ beliau telah dilantik sebagai pemimpin masyarakat. Namun begitu, beliau menolak perlantikan tersebut dengan alasan sibuk dengan urusan perniagaannya.

Berdasarkan kepada temu bual dengan Haji Wan Junoh Yusof, Tuan Guru Haji Omar merupakan keturunan keempat daripada salasilah Che Latif.⁸

LATAR BELAKANG KELUARGA

Pada masa hayatnya, Tuan Guru Haji Omar pernah berkahwin sebanyak dua kali. Isterinya yang pertama ialah sepupu beliau sendiri iaitu Hajah Khadijah bt. Ali. Hasil daripada perkahwinan ini beliau dikurniakan tiga

---

⁶ Ismail Che Daud & Abdul Razak Mahmud (2001), "Tuan Guru Haji Omar Besut," dalam Ismail Che Daud (ed.). *Tokoh-Tokoh Ulama' Semenanjung Melayu (1)*, Kota Bharu: Majlis Agama dan Adat Istiadat Melayu Kelantan, jil. 1, h. 414.

⁷ Temubual dengan Haji Wan Junoh Yusof (bekas pelajar Tuan Guru Haji Omar) pada 10 Dec 2000.

⁸ *Ibid.*

orang anak (seorang lelaki dan dua perempuan) iaitu Hajah Kalthom, Haji Mokhtar dan Hajah Nafisah. Walau bagaimana pun dua daripadanya sudah meninggal dunia. Anaknya yang masih hidup hanyalah Hajah Nafisah yang sekarang ini masih lagi menetap di Mekah. Perkahwinan yang pertama ini berakhir dengan kematian isterinya yang dikatakan berpunca daripada penyakit batuk yang berterusan.

Setelah hidup menduda dalam jangka masa yang lama, maka atas desakan daripada keluarga akhirnya beliau bertemu jodoh dengan Hajah Wan Saedah bt Haji Wan Mohd Marbol iaitu anak kepada Mufti Perak pada masa itu iaitu Haji Ahmad @ Mohamad. Hasil perkongsian hidup ini beliau telah dikurniakan enam orang anak iaitu Haji Abd. Aziz, Hajah Maryam, Hajah Rokiah @ Sofiah dan Hajah Aminah, dan dua lagi meninggal dunia semasa kecil. Kesemua anaknya masih lagi hidup hingga sekarang. Anaknya yang pertama Haji Abd. Aziz, pernah menjawat jawatan sebagai guru.⁹ Hajah Rokiah pula telah bersara jawatan guru. Beliau kini menetap di Kampung Gong Kepas Alor Lintang, Besut bersama dengan ibunya. Manakala Hajah Aminah pula kini sedang menetap di Kampung Amir, Besut.¹⁰

PENDIDIKAN

Tuan Guru Haji Omar menerima pendidikan awal daripada ibu bapa dan ahli keluarganya dalam bidang ilmu agama dan pengajian al-Quran. Semasa kecil beliau mula belajar membaca al-Quran dengan Haji Ibrahim iaitu bapa saudaranya sebelah ibu. Oleh kerana beliau adalah seorang kanak-kanak yang tekun dan rajin, beliau dapat mengkhatam al-Quran dalam masa yang amat singkat.¹¹ Hal ini kerana pada waktu tersebut, pengajian al-Quran dipandang sebagai suatu perkara yang amat mustahak dan penting. Golongan remaja yang tidak berjaya mengkhatamkan al-Quran akan dipandang hina dan sukar untuk mendapatkan pasangan hidup.

⁹ Sebelum bersara Haji Abd. Aziz pernah berkhidmat sebagai guru. Selepas itu, beliau telah dilantik sebagai nazir di Jabatan Pendidikan Negeri Kelantan. Beliau turut aktif dalam bidang penulisan. Antara buku karangannya ialah *Asas Akidah Islam* dan juga menjadi salah seorang penterjemah *Kitab Fi Zilal al-Qur'an* karangan Syed Qutb.

¹⁰ Ismail Che Daud & Abdul Razak Mahmud (2001), *op.cit.*, h. 422-424.

¹¹ Temubual dengan Hj Salim Awang (bekas pelajar Tuan Guru Haji Omar) 24 Feb 2001.

Setelah Tuan Guru Haji Omar menamatkan pengajian dalam bidang al-Quran, beliau meneruskan pembelajaran dalam mendalami kitab-kitab agama. Oleh kerana minatnya yang mendalam dalam bidang pengajian agama, beliau telah dihantar ke Pondok Kampung Lampu, Kampung Raja, Besut, Terengganu, ketika usianya baru mencecah empat belas tahun. Di pondok ini beliau telah berguru dengan beberapa orang tokoh Ulama Pondok yang terkemuka pada waktu itu antaranya ialah Tuan Guru Haji Hussein Kampung Lampu, Tuan Guru Haji Said Kampung Lama dan Haji Hassan Hakam Kampung Lampu.¹²

Sepanjang berada di Pondok Kampung Lampu, beliau telah bersahabat dengan ramai kenalan yang datang dari negeri Kelantan dan Terengganu seperti Haji Ismail Abd. Wahab Telaga Bata dan adiknya Haji Said Abd. Wahab, Haji Sulong Awang Dusun Durian, Haji Enduk Tawang, Haji Mamat Abu Bakar Kampung Baru, Hj Mat Saman Kuala Nipah, Haji Abd. Samad Gong Kala dan beberapa orang lagi.¹³ Semasa berada di pondok ini juga, beliau turut diajar dengan pelbagai jenis ilmu seperti ilmu nahu, saraf, fiqah, tafsir, hadis dan sebagainya. Beliau bukan sahaja dikehendaki menadah kitab, malah turut digalakkan untuk menghafal setiap matan yang diberikan. Tuan Guru Haji Omar juga mempunyai satu sifat yang patut diteladani iaitu beliau tidak mencemari kitab-kitab beliau dengan *dabit* (tanda).¹⁴ Atas usaha gigih beliau diiringi dorongan daripada guru, keluarga serta masyarakat kampung akhirnya beliau telah dihantar oleh bapanya untuk menyambung pengajian ke Mekah.¹⁵

---

¹² Ismail Che Daud & Abd. Razak Mahmud (Julai-Sept 1996), "Tuan Guru Haji Omar Kampung Raja, Besut," dalam *Pengasuh*, bil. 544, h. 13.

¹³ *Ibid.*, h. 14.

¹⁴ Dabit bermaksud penandaan yang dibuat di sebelah tepi kitab, catatan dibuat terhadap perkataan yang tidak difahami makna atau mencatat keterangan yang diberi oleh guru.

¹⁵ Sebelum Universiti al-Azhar berjaya menarik ramai pelajar Melayu menuntut di sana pada pertengahan tahun 1920-an, pusat pendidikan yang menjadi tumpuan orang Melayu ialah di Masjid al-Haram Mekah. Pemilihan ini dibuat ialah kerana Mekah sudah dianggap sebagai pusat pengajian agama yang ulung. Manakala yang lain pula memilih Mekah kerana kabur dengan bentuk pendidikan yang diberi di Universiti al-Azhar. Selain itu juga kebimbangan ibu bapa terhadap perkembangan politik di Mesir yang boleh merosakkan pemikiran anak-anak mereka. Lihat Mohammad Redzuan Othman (Julai 2001), "Masjid al-Haram dan Peranannya Dalam Perkembangan Awal Pendidikan dan Intelektualisme Masyarakat Melayu," dalam *Jurnal Usuluddin*, bil. 13, h. 75-76.

Ketika berada di Mekah, Tuan Guru Haji Omar telah mendalami pengajian agama dengan penuh tekun dan sabar. Setiap masa yang terluang beliau akan gunakan untuk mengulangkaji dan memahami setiap pelajaran yang dipelajari. Ketika berada di Mekah, beliau sempat bertemu dengan ulama tiga serangkai dari negeri Kelantan iaitu Tok Kenali,¹⁶ Tok Kemuning¹⁷ dan Tok Bachok¹⁸ yang kebetulannya sedang menuntut di sana. Tuan Guru Haji Omar juga gemar bermuzakarah dengan mereka tentang ilmu yang dipelajari.¹⁹

Semasa berada di Mekah, Tuan Guru Haji Omar sempat menuntut ilmu dengan beberapa orang tokoh Ulama yang terkenal pada ketika itu, antaranya ialah Tok Sembawa, Tuan Mokhtar Bogor,²⁰ Sheikh Muhammad bin Yusuf al-Khayyat, Sheikh 'Abid Mufti al-Malikiyyah, Sheikh Muhammad Amin Mardad Imam al-Hanafiyyah dan Sayyid Abdullah bin Sayyid Muhammad Salih al-Zawawi. Dalam waktu-waktu yang tertentu beliau juga sering berguru dengan ulama tiga serangkai tersebut.

Menurut sesetengah pendapat, Tuan Guru Hj Omar lebih gemar duduk di bahagian belakang sewaktu pengajiannya. Ini mungkin kerana keadaan di belakang adalah lebih selesa dan beliau dapat memberikan sepenuh perhatian terhadap pelajaran yang diberi. Tuan Guru Hj Omar juga merupakan salah seorang daripada pelajar yang pintar. Justeru itulah beliau amat dikagumi oleh guru dan rakan-rakannya. Lantaran itu tidak hairanlah

---

¹⁶ Nama sebenar beliau ialah Muhammad Yusof bin Ahmad dan nama timangannya "Awang". Beliau dilahirkan di Kampung Kenali pada tahun 1868. Beliau merupakan satu-satunya ulama yang menjadi kesayangan semua lapisan rakyat yang tiada tolok bandingnya. Lihat, Ismail Che Daud, *Tokoh-tokoh Ulama Semenanjung (1)*, Kota Bharu: MAIK, h. 258-259.

¹⁷ Beliau ialah Haji Ismail bin Haji Senik atau Hj Abdul Hamid. Beliau juga turut dikenali dengan nama Hj Ismail Kemuning atau Hj Awang Kemuning. Berasal daripada Machang, Kelantan dalam daerah Limbat. Dikatakan beliau adalah seorang yang berdarah raja, namun menyembunyikan namanya yang sebenar. *Ibid.* hlm. 267-268.

¹⁸ Nama beliau ialah Hj Uthman bin Hj Muhammad bin Hj Abdul Wahab. Berasal daripada kampung Tok Burung Bachok. *Ibid.* h. 521.

¹⁹ *Majalah Pengasuh, op.cit.*, h. 14.

²⁰ Nama penuh beliau ialah Sheikh Muhammad Mukhtar bin Atarid, berketurunan Raden dari Bogor, Jawa Barat. Meninggal dunia pada 13 Julai 1930. Ismail Che Daud, *op.cit.*, h. 416.

Sumbangan Tuan Guru Haji Omar Ahmad Dalam Bidang Keilmuwan Di Terengganu ketika gurunya mempunyai sebarang urusan, beliau turut diamanahkan untuk menggantikan tempat mereka.²¹

Setelah berada di bumi Mekah selama berbelas-belas tahun, akhirnya Tuan Guru Haji Omar pulang ke kampung halaman untuk menyemai bakti kepada masyarakat yang dahagakan ilmu pengetahuan. Setelah pulang ke tanahair selama beberapa tahun, akhirnya pada tahun 1935M. beliau sekali lagi pergi ke Mekah. Menurut beberapa pendapat, tujuan pemergiannya pada kali ini adalah menuntut ilmu disamping untuk mengajar di sana. Ketika berada di sana, beliau lebih terkenal dengan gelaran Tuan Guru Besut atau Tuan Guru Kaya. Gelaran ini mungkin beliau terima kerana banyak menerima upah haji dan umrah dan juga sedekah daripada orang ramai.²²

KEPERIBADIAN DAN KEWIBAWAAN

Keperibadian dan perwatakan seseorang Guru menjadi salah satu faktor kekuatan dan keteguhan sesebuah institusi pengajian pondok. Maju atau mundur sesebuah institusi itu bergantung kepada keperibadian Tuan Guru itu sendiri sama ada dari segi kealiman, ketakwaan, kewarakan dan kejujurannya. Berpunca daripada ketokohan dan keperibadian inilah menjadikan mereka mempunyai kewibawaan serta dimuliakan oleh masyarakat. Fatwa-fatwa hukum yang dikeluarkan oleh seseorang guru itu menjadi pegangan padu tanpa diperselisihkan. Keperibadian yang sempurna itu juga menjadikan mereka bukan sahaja dianggap sebagai tuan guru bahkan dianggap sebagai seorang pendidik yang unggul dan berkesan.²³

Dalam hal ini, Tuan Guru Haji Omar merupakan salah seorang pemimpin pondok yang amat warak. Beliau amat tekun melakukan amal ibadat. Secara kebiasaannya beliau akan bangun pada tengah malam untuk mengerjakan solat tahajjud secara bersendirian. Meskipun beliau seorang yang tekun beribadat, beliau dikatakan tidak pernah terlibat dengan sebarang bentuk tarekat yang berkembang pesat pada waktu itu.

---

²¹ Temubual dengan Haji Wan Junoh Yusof pada 10 Dec 2000.

²² Temubual dengan Hajah Wan Saedah Muhamad (isteri Tuan Guru Hj Omar) 8 Feb 2001.

²³ Lihat Haji Abdullah Ishak (1995). *Pendidikan Islam dan Pengaruhnya Di Malaysia*. Selangor: Dewan Bahasa dan Pustaka, h. 224.

Sebagai seorang guru, beliau dikenali ramai sebagai seorang yang alim, warak dan bersopan santun. Beliau juga mempunyai keperibadian yang mulia. Atas sebab ini, beliau amat disegani dan disanjung tinggi oleh masyarakat dan rakan-rakan seperjuangannya.

Meskipun beliau sentiasa sibuk dalam mendidik masyarakat, beliau juga amat prihatin dengan pendidikan anak-anaknya. Bagi menjamin masa depan anak-anaknya, Tuan Guru Hj Omar telah menghantar dua orang anaknya untuk belajar di Mekah iaitu Mokhtar²⁴ dan Nafisah.²⁵

Tuan Guru Haji Omar juga menganggap semua pelajarannya adalah seperti anak kandungnya sendiri. Bertitik tolak dari sikap ini terjalannya hubungan dan perasaan kasih sayang serta hormat menghormati sesama mereka. Berasaskan kepada situasi ini, beliau dapat mendidik pelajar-pelajarnya tanpa apa-apa kebimbangan dan halangan. Pelajar-pelajar pula menganggapnya seperti bapa sendiri. Mereka sentiasa rela menerima sebarang tunjuk ajar walaupun dalam bentuk denda dan hukuman.²⁶

Di kalangan masyarakat setempat, Tuan Guru Haji Omar sentiasa berusaha untuk mendekati diri dengan mereka. Bagi mengeratkan lagi hubungan tersebut, beliau telah memperuntukkan satu hari dalam seminggu iaitu hari Selasa untuk mengajar dan membincangkan masalah-masalah yang membelenggu masyarakat penduduk yang berkaitan dengan hal ehwal keagamaan. Pada sebelah pagi hari tersebut, beliau hanya mengajar sebuah kitab sahaja, iaitu kitab *Hikam Ibn 'Aṭa'illāh*, sebuah kitab Tasawuf yang sangat terkenal di Terengganu, Kelantan dan Patani. Masa yang selebihnya beliau habiskan dengan menerima tetamu serta mendengar permasalahan yang dihadapi oleh mereka. Atas dasar ini, tidak hairanlah pondok beliau sentiasa meriah dan ceria kerana dikunjungi oleh ramai pengunjung.²⁷

Tuan Guru Haji Omar adalah model seorang Tuan Guru yang mudah bergaul dan disenangi, dihormati serta dimuliakan di kalangan masyarakat. Beliau tidak pernah menghampakan sebarang undangan masyarakat sama

---

²⁴ Mokhtar merupakan anak kesayangan Tuan Guru Haji Omar dan menjadi harapan sebagai penyambung kepada pendidikan yang diasaskan beliau. Namun takdir telah menentukan anak ini meninggal dunia pada usia yang muda. Temu bual dengan Haji Wan Junoh Yusof 10 Dec 2000.

²⁵ Temu bual dengan Haji Wan Junoh Yusof, *ibid*.

²⁶ Temu bual dengan Hj Mohd Yasin bin Abu Bakar (bekas pelajar Tuan Guru Hj Omar) pada 3 Feb 2001.

²⁷ Majalah *Pengasuh*, *op.cit*, h. 18.

ada berbentuk rasmi atau tidak. Jika tidak ada sebarang keuzuran, semua undangan ini pasti akan dihidirinya. Menurut anaknya Abd. Aziz, ayahnya adalah seorang yang *Ijābah al-da'wā* iaitu menyahut sebarang undangan.²⁸

KELEBIHAN DAN KEBOLEHAN

Sebagai seorang yang berilmu, Tuan Guru Hj Omar dikatakan mempunyai banyak kelebihan dan kebolehan yang dikurniakan oleh Allah Taala. Antara kelebihan-kelebihan yang terdapat pada beliau ialah kebolehan dalam merawat pesakit. Cara rawatan yang dilakukan oleh beliau adalah dengan menggunakan ayat-ayat suci al-Quran dan bersembahyang hajat. Meskipun cara perubatan beliau berbeza dengan seorang doktor, namun rawatan sebegini begitu diyakini oleh masyarakat memandangkan cara tersebut berkesan untuk menyembuhkan pelbagai jenis penyakit. Menurut anaknya Abd. Aziz, ayahnya berkebolehan merawat orang yang mengalami sakit gigi dengan cara beliau memaku pada sekeping kayu. Beliau juga dikatakan mampu untuk merawat anak-anak yang kecacingan dan kanak-kanak yang sering menangis di waktu senja.²⁹

Berdasarkan kajian yang dilakukan penulis, Tuan Guru Haji Omar adalah salah seorang daripada hamba Allah yang dikurniakan beberapa kelebihan oleh Allah SWT. Antara perkara luar biasa yang pernah berlaku kepada beliau ialah:

- a) Pada suatu ketika, pernah berlaku peristiwa serangga telah menyerang tanaman padi penduduk kampung. Memandangkan pada waktu tersebut tidak terdapat racun serangga yang khusus, justeru penduduk kampung meminta bantuan beliau untuk menghalau serangga tersebut. Lantaran itu, beliau dengan rela hati telah pergi ke sawah berkenaan dengan membawa beberapa gengam pasir, lalu beliau menghembuskan pasir tersebut beberapa kali serta mencampaknya ke tempat serangan serangga tersebut. Pada keesokan harinya dengan izin Allah SWT semua serangga tersebut sudah tiada. Dari peristiwa tersebut, pasir di tanah perkuburannya sering sahaja diambil orang untuk pelbagai tujuan selepas kematian beliau.

---

²⁸ Temu bual dengan Haji Abdul Aziz Omar (anak Tuan Guru Hj Omar) pada 24 Dec 2000.

²⁹ *Ibid.*

- b) Selain daripada itu, antara kelebihan beliau ialah berdasarkan kepada peristiwa yang berlaku pada suatu petang. Kebetulan pada hari tersebut diadakan pertunjukan Mak Yong di Kampung Baru. Beliau dan pelajarnya pergi ke sana kerana hendak mengambil kayu api. Ketika beliau berdua melalui sebuah rumah, kebetulan seorang perempuan terlihat beliau. Perempuan tersebut menyangka beliau ingin pergi ke tempat pertunjukan Mak Yong tersebut, lantas menghamburkan kata-kata kesat kepada beliau. Bagaimanapun beliau hanya memandang sejenak perempuan tersebut tanpa berkata apa-apa pun. Selepas daripada peristiwa itu, perempuan itu dikatakan meracau-racau dan jatuh sakit. Perhatikan keadaan sebegitu rupa, suaminya telah datang mengambil air kolah dari masjid beliau secara diam-diam. Dengan izin Allah, setelah perempuan itu meminumnya keadaannya telah pulih seperti sediakala. Disebabkan ajalnya telah ditetapkan, selang beberapa hari selepas itu sakitnya datang kembali dan seterusnya dia telah menemui ajalnya dalam keadaan begitu.
- c) Kisah yang ketiga berlaku ketika beliau dan keluarganya dalam perjalanan ke Mekah. Ketika di atas kapal, salah seorang anaknya menangis tanpa henti-henti. Puas dipujuk oleh ibunya tetapi tangisan anaknya tetap berterusan. Akibatnya beliau telah dimarahi oleh kapten kapal yang berbangsa Inggeris. Seperti peristiwa kedua tadi, beliau tidak berkata apa-apa tetapi hanya memandang sahaja. Setelah beberapa ketika kapal tersebut dikatakan berhenti. Bagaimanapun tiada kerosakan yang berlaku apabila diperiksa. Akhirnya seorang anak kapal menyuarakan kepada kapten kapal tersebut supaya memohon maaf daripada beliau. Apabila selesai kapten itu meminta maaf, kapal tadi dikatakan dapat belayar seperti sediakala.³⁰

PENGLIBATAN DALAM MASYARAKAT

Tuan Guru Haji Omar terlibat secara aktif dalam menyebarkan ilmu pengetahuan Islam khususnya di daerah Besut, Terengganu. Sebagaimana kelaziman budaya masyarakat Melayu yang memberi penghormatan yang tinggi terhadap golongan ulama terutamanya yang berkelulusan dari Mekah kehadiran beliau di dalam masyarakat tidaklah menghadapi sebarang masalah, malah kemunculan beliau sentiasa dinanti-nantikan untuk

---

³⁰ Temu bual dengan Hajah Wan Saedah Muhamad, *op.cit.*

membawa sinaran baru kepada masyarakat. Akhirnya beliau telah diberi kepercayaan oleh masyarakat setempat untuk mendirikan pusat pengajian pondok di tanah kelahirannya.

Di awal kurun yang ke 19, sistem pengajian pondok merupakan tempat pembelajaran dan pengajian ilmu agama yang amat terkenal di kalangan masyarakat Tanah Melayu. Sistem ini dilihat sebagai salah satu wahana dalam menyampaikan ilmu-ilmu agama.

Di kalangan masyarakat Melayu, “pondok” membawa maksud sebuah institusi pendidikan agama Islam bersendirian serta mempunyai asrama. Sebahagian besar guru pondok merupakan individu berpengaruh dan biasanya menyampaikan pelajaran secara sukarela. Masyarakat kampung akan bekerjasama menyediakan rumah untuk guru dan pondok untuk pelajar. Pondok-pondok ini secara lazimnya berdekatan dengan rumah tuan guru.³¹

Dalam sistem pondok, para pelajar akan duduk secara bersila di atas lantai, mata pelajaran yang diajar adalah seperti hadith, tasawuf, fikah, tauhid, tafsir, doa-doa harian, ilmu bahasa Arab dan penulisan jawi. Matlamat sistem pondok adalah untuk melahirkan individu yang arif mengenai hukum-hukum agama serta boleh beribadat dengan betul dan berakhak tinggi.³²

Pada abad yang ke-19, perkembangan penubuhan pondok di Besut amat menggalakkan. Ianya bermula dengan pembukaan pondok Tuan Guru Haji Hassan al-Patani diikuti oleh Tuan Guru Haji Husein³³ dan Tuan Guru

---

³¹ Kamarudin Abu & Ee Ah Meng, (1995). *Guru dan Perkembangan Negara*. Kuala Lumpur: Fajar Bakti, h. 214.

³² *Ibid.*, h. 215.

³³ Tuan Guru Haji Husein merupakan pelopor kepada pembangunan pendidikan pondok di Besut. Beliau yang berasal dari Kampung Tnat Dang, Patani, merupakan murid kepada Tuan Guru Haji Hasan. Selepas itu, beliau telah berangkat ke Makkah untuk melanjutkan pelajaran. Setelah pulang ke tanah air, beliau telah menjadikan Kampung Lampu sebagai lokasi untuk pembinaan pondok. Hasilnya pondok beliau menjadi terkenal sehingga ke negeri Kelantan, Pahang, Patani dan lain-lainnya. Kematian beliau bukanlah penamat kepada sistem pendidikan yang di asaskan olehnya, bahkan pendidikan beliau telah diwarisi olehnya anaknya Tuan Guru Haji Muhammad. Lihat Muhammad Abu Bakar (1991). *Ulama Terengganu Suatu Sorotan*. Kuala Lumpur: Utusan Publication & Distributors Sdn Bhd, h. 70.

Haji Said. Sistem pondok ini kemudiannya dipelopori pula oleh pengasas pondok Kampung Raja iaitu Tuan Guru Haji Omar yang merupakan anak jati Besut yang turut sama membuka pusat pengajian pondok dengan mendapat sokongan Raja Besut.³⁴

Pembukaan pondok ini pada asasnya tidaklah dirancang oleh beliau. Sekembalinya Tuan Guru Haji Omar dari Mekah pada tahun 1919 beliau tidak terus membuka pondok. Malah beliau menjadikan masjid yang dibina oleh masyarakat kampung Palembang sebagai pusat pengembangan ilmu beliau. Tidak lama selepas itu, atas kesedaran masyarakat kampung untuk melihat terdirinya sebuah pusat pendidikan Islam di situ disertai dengan sokongan Raja Besut yang begitu berminat dengan ajaran agama, maka telah terbina institusi pengajian pondok di Kampung Palembang. Hal ini juga disebabkan pada waktu tersebut minat untuk mendalami ilmu agama agak tinggi di kalangan para belia. Oleh itu, dengan tertubuhnya pondok tersebut, ianya telah berjaya menarik minat orang ramai yang ingin menghantar anak mereka ke situ. Antara pelajarannya ialah mereka yang terdiri daripada penduduk dari Kampung Raja, Kampung Lama, Kampung Sungai dan Kampung beliau sendiri. Malah ada juga yang datang dari Kelantan dan Selatan Thailand untuk belajar di pondok tersebut.³⁵

Pada tahun 1932, satu kebakaran telah berlaku di Kampung Palembang yang melibatkan pondok-pondok dan rumah Tuan Guru Hj Omar sendiri. Kesan daripada kebakaran ini, penduduk Palembang kehilangan harta benda mereka. Pelajar yang datang dari luar Besut terpaksa menumpang di masjid Kampung Raja. Sementara itu ada juga yang berpindah ke pondok-pondok lain seperti pondok Tuan Guru Haji Abbas di Bukit Puteri dan Pondok Tuan Guru Haji Wan Latif di Jerteh.³⁶ Perpindahan ini juga turut

---

³⁴ Raja Besut ialah Tengku Long bin Tengku Ngah atau digelar Tengku Seri Indera Segera merupakan Pesuruhjaya Besut yang kedua selepas Besut diletakkan di bawah pentadbiran kerajaan negeri Terengganu berikutan kemangkatan bapa saudara beliau Tengku Chik Haji. Merupakan seorang Raja yang sangat akrab dengan Tuan Guru Haji Omar, memandangkan baginda turut bertanggungjawab membina kediaman beliau semasa berada di Mekah. Majalah *Pengasuh* (Julai-Sept 1996), *op.cit.*, h. 17.

³⁵ Muhammad Abu Bakar (1991), *ibid.*, h. 70.

³⁶ Pengasas pondok ini ialah Wan Abdul Latif b. Wan Abdul Kadir b. Wan Abu Bakar b. Wan Mustafa b. Wan Abdul Rashid, dilahirkan di Pulau Salim, Besut pada tahun 1905 dan meninggal dunia pada 19 November 1989 dalam usia 97 tahun. *Ibid.*, h. 111. Selepas itu, pondok ini telah dinaik taraf dan diletakkan dibawah pentadbiran Hal Ehwal Agama Negeri

dikaitkan dengan beberapa faktor lain yang berkaitan dengan persekitaran Kampung Palembang yang dianggap kurang sesuai untuk didirikan pusat pengajian pondok. Faktor tersebut ialah kerana kawasan pondok terlalu sempit dan sering ditenggelami air. Tidak lama kemudian pondok baru mula dibina diatas tanah seluas lebih kurang tiga hektar di Kampung Beris, Kampung Raja, Besut, Terengganu. Dengan kerjasama masyarakat kampung dan pelajar-pelajar, terbinalah sebuah surau baru sebagai lokasi pendidikan. Di sinilah dikatakan bermulanya era kegemilangan Tuan Guru Haji Omar. Pondok-pondok didirikan semula bagi meneruskan pengajaran agama. Dianggarkan tujuh puluh buah pondok didirikan bagi menampung lebih kurang seratus lima puluh orang pelajar.³⁷

Memandangkan Tuan Guru Haji Omar merupakan lepasan daripada institusi pengajian Masjid al-Haram, didapati corak penubuhan pondok beliau juga turut terpengaruh dengan apa yang terdapat di sana. Ini kerana struktur penempatan pondok yang dibina di Kampung Palembang juga dikatakan mempunyai persamaan dengan apa yang terdapat di Masjidil Haram di mana rumah-rumah pondok mengelilingi surau atau masjid. Manakala rumah Tuan Guru pula terletak di tepi masjid atau surau. Di samping itu, tempat tinggal para pelajar ialah di surau yang berhampiran dengan pondok dan rumah Tuan Guru. Manakala pondok utama pula dijadikan sebagai tempat kediaman dan tempat mengulangkaji pelajaran bagi pelajar-pelajar. Pada kebiasaannya setiap unit pondok akan didiami antara empat hingga lima orang pelajar.

Tidak seperti sesetengah pusat pengajian pondok yang lain, Tuan Guru Haji Omar tidak membina penempatan yang khusus kepada golongan wanita. Ini berdasarkan kepada keadaan persekitaran sempit yang tidak mampu untuk menampung penempatan bagi golongan wanita dimana ianya memerlukan lokasi yang luas serta kawalan yang lebih rapi. Namun begitu, beliau tidak menghampakan harapan golongan wanita yang ingin turut sama dalam menuntut ilmu. Bagi tujuan tersebut, Tuan Guru Haji Omar telah memperuntukkan pada setiap petang jumaat khusus bagi golongan wanita yang ingin mempelajari ilmu-ilmu agama.³⁸

Terengganu dengan memakai nama Sekolah Menengah Agama (Atas) Ittifakiah yang terletak di Jalan Hj Wan Latif, Jerteh. Nama jalan ini bersempena nama beliau sebagai tanda penghargaan terhadap jasa beliau dalam mengembangkan pendidikan Islam di daerah Besut.

³⁷ Temu bual dengan Haji Mohd Yasin Abu Bakar, *op.cit.*

³⁸ Temu bual dengan Haji Wan Junoh Yusof pada 10 Dec 2000.

Sebagaimana zaman sebelumnya, penyebaran ilmu pengetahuan di Besut berjalan lancar tanpa sebarang halangan kerana mendapat naungan daripada raja-raja yang mempunyai minat yang mendalam terhadap pengetahuan agama.³⁹ Begitulah juga yang berlaku Tuan Guru Haji Omar apabila beliau mendapat sokongan daripada Raja Besut iaitu Tengku Long. Sokongan daripada Tengku Long dilihat sebagai faktor utama kepada perkembangan dan kemajuan pondok Tuan Guru Haji Omar. Tengku Long merupakan seorang yang kuat berpegang dengan ajaran agama. Baginda dikatakan menjadi orang tengah di dalam pembelian tanah tambahan bagi menambah bilangan pondok yang semakin meningkat. Di samping itu juga, Tengku Long turut menghantar anaknya iaitu Tengku Mat untuk belajar dengan Tuan Guru Haji Omar.⁴⁰

SISTEM PENGAJIAN

Institusi pengajian pondok tidak menghadkan sebarang umur dalam menerima sebarang kemasukan pelajar. Namun begitu, syarat asas kepada penerimaan ini adalah berdasarkan kepada kebolehan membaca al-Quran, kebolehan menulis dan membaca jawi atau tamat pengajian agama di peringkat permulaan.

Hal ini turut berlaku terhadap pondok Tuan Guru Haji Omar di mana beliau tidak menghadkan sebarang umur atau kelayakan tertentu untuk belajar dipondoknya. Beliau akan menerima sesiapa sahaja yang berminat untuk belajar di situ. Hal ini kerana tujuan utama beliau adalah ingin menyampaikan ilmu Islam kepada semua lapisan masyarakat. Beliau juga tidak mengenakan sebarang yuran pengajian sama ada secara bulanan atau tahunan. Sebagai membalas jasa beliau, pelajar-pelajarnya secara sukarela akan menyumbangkan tenaga dengan gotong-royong seperti mengangkut air, membersihkan kawasan pondok dan surau di samping

---

³⁹ Ini terbukti dengan kehadiran Tuan Guru Haji Hasan al-Fatani ke Besut, beliau telah di sambut baik oleh Raja Besut. Baginda yang ketiadaan guru untuk mengajar anak-anaknya mendalami al-Quran telah menerima beliau dengan rela hati. Selain itu, perkara yang sama turut berlaku kepada Tuan Guru Haji Hussein, memandangkan beliau bukan sahaja diberi kebenaran untuk mengajar oleh Raja Besut, malah turut dikurniakan tanah yang luas untuk didirikan rumah dan bercucuk tanam. Lihat Muhammad Abu Bakar (1991), *op.cit*, h. 64-65.

⁴⁰ *Ibid.*

Sumbangan Tuan Guru Haji Omar Ahmad Dalam Bidang Keilmuan Di Terengganu

menolong kerja-kerja Tuan Guru seperti membelah kayu, mengambil air, menebas dusun dan kebun serta kerja-kerja yang lain.

Bagi seseorang pelajar yang ingin belajar di Pondok Tuan Guru Haji Omar, setiap pelajar perlulah menanggung keperluan diri mereka masing-masing sama ada yang berkaitan dengan tempat tinggal, makanan ataupun pakaian. Para pelajar juga mestilah membina pondoknya sendiri sebelum memulakan sebarang pengajian. Pada kebiasaannya pondok-pondok ini akan dibina oleh keluarga pelajar itu sendiri. Begitulah juga sekiranya sebarang kerosakan yang berlaku ke atas sesebuah pondok di mana pelajar itu akan memperbaikinya dengan sendiri. Namun begitu, sekiranya kerosakan yang berlaku itu adalah terlalu serius yang melibatkan struktur pondok, para pelajar akan secara bergotong royong memperbaiki pondok yang rosak itu.

Sebagaimana umur yang tidak dihadkan kepada seseorang pelajar, hal yang sama turut berlaku kepada jangka masa pembelajaran itu sama ada untuk jangka masa yang panjang atau pembelajaran secara singkat sahaja. Tuan Guru Haji Omar juga tidak memaksa para pelajar untuk terus belajar di situ. Di samping itu juga, Tuan Guru Haji Omar juga tidak mengadakan sebarang bentuk peperiksaan bulanan, penggal atau tahunan kepada pelajar-pelajarnya. Dalam hal ini, sebarang kenaikan ke peringkat pengajian yang lebih tinggi adalah bergantung kepada kemampuan atau kebolehan seseorang pelajar itu dalam memahami pelajaran atau kitab yang dipelajari. Bagi pelajar-pelajar yang pintar di dalam pelajaran beliau akan menggalakkan mereka untuk menyambung pelajaran ke peringkat yang lebih tinggi. Kebiasaannya mereka memilih untuk melanjutkan pelajaran ke Mekah ataupun India. Secara lazimnya para pelajar ini akan melanjutkan pelajaran mereka dengan perbelanjaan sendiri.

Bagi pembelajaran di pondok ini juga tidak terdapat sebarang bentuk pakaian rasmi yang dikenakan kepada pelajar. Para pelajar boleh mengenakan sebarang jenis jenis pakaian yang mereka suka asalkan ianya menutup aurat. Walau bagaimanapun, mereka tidak digalakkan untuk memakai pakaian yang kurang sopan dan keterlaluan jika dipandang oleh masyarakat terutamanya dari segi warna dan bentuk pakaian.

Tuan Guru Haji Omar juga begitu komited dengan tugas dan tanggungjawab di mana beliau tidak membenarkan para pelajarnya keluar merayau-merayau pada waktu malam. Mereka juga dilarang daripada berkelakuan tidak senonoh seperti membuka aurat, tidak berkopiah, membuat bising di dalam pondok dan luar pondok serta membuang masa.

Walaupun di pondok beliau tidak ada jawatankuasa disiplin atau jawatakuasa hal ehwal pelajar, namun pelajar-pelajar yang senior akan diamanahkan untuk menjaga pelajar-pelajar yang junior.⁴¹

JADUAL WAKTU PENGAJARAN

Di pondok Tuan Guru Haji Omar, beliau dengan sendirinya menentukan jadual waktu berdasarkan kepada masa dan mata pelajaran yang di ajar. Maka dengan itu, beliau memiliki jadual pengajian yang padat. Boleh dikatakan pada setiap hari bermula daripada selepas subuh hingga selepas Isyak, masa beliau dipenuhi dengan aktiviti pengajaran. Namun begitu, beliau turut menetapkan beberapa hari yang tertentu sebagai cuti mingguan bagi pelajar-pelajarnya. Hari-hari tersebut ialah hari Selasa dan Jumaat. Pada hari tersebut para pelajar dibenarkan pulang ke kampung masing-masing. Manakala bagi Tuan Guru Haji Omar pula, beliau akan menghabiskan masa cuti dikebun tanamannya. Selain daripada cuti mingguan, para pelajar di Pondok Tuan Guru Haji Omar juga mempunyai cuti rasmi tahunan iaitu cuti di sepanjang bulan Ramadhan pada tiap-tiap tahun. Pada waktu sebegini para pelajar dibenarkan untuk pulang ke kampung halaman masing-masing. Di samping cuti di atas, cuti-cuti lain yang ditetapkan ialah pada Hari Jumaat, 15 Syaaban, Isra' Mi'raj dan Awal Muharram pada tiap-tiap tahun.

Pada kebiasaannya pengajian di Pondok Tuan Guru Haji Omar akan bermula selepas daripada solat subuh. Pada waktu ini Tuan Guru Haji Omar akan mengajar pelajar-pelajar di peringkat tertinggi. Dalam peringkat ini ilmu-ilmu yang diajar agak meluas dan mendalam dengan menumpukan kitab berbahasa Arab di samping menekankan pengajian tatabahasa Arab iaitu Nahu dan Soraf. Dalam sesi ini, Tuan Guru Haji Omar akan mengajar kitab-kitab seperti *Fath al-Wahhāb*, *al-Mahallī*, *Minhāj al-'Ābidīn*, *Minhāj al-Ṭālibīn*, *al-Ashmunī* dan lain-lain lagi secara bergilir-gilir. Pengajian pada sesi pagi akan berakhir disekitar jam 10.30 pagi atau 11.00 pagi.

Bagi sesi kedua, pengajian akan bermula selepas daripada solat zohor. Dalam sesi kedua ini, Tuan Guru Haji Omar akan mengajar para pelajar yang berada pada peringkat pertengahan dan rendah. Dalam sesi ini beliau akan menggunakan kitab-kitab yang lebih rendah dan bersesuaian dengan tahap para pelajar tersebut. Kitab-kitab yang diajar di peringkat ini seperti

⁴¹ Temu bual dengan Hj Wan Junoh Yusof, *op.cit.*

kitab *al-Tahrir*, *Qatr al-Nada*, *Fath al-Qarib* dan beberapa kitab yang setaraf dengannya. Sesi pengajian ini akan berakhir pada waktu Asar. Setelah selesai solat Asar secara berjemaah, Tuan Guru Haji Omar akan meluangkan masa dengan mendengar hafalan daripada pelajar-pelajarnya.

Sesi ketiga pengajian di pondok ini bermula selepas solat Isyak secara berjemaah. Pengajaran pada sesi ini adalah terbuka kepada orang ramai yang terdiri daripada pelbagai lapisan masyarakat. Bagi menyesuaikan dengan tahap pemikiran mereka, Tuan Guru Haji Omar telah memilih kitab-kitab yang mudah dan senang difahami untuk diajarkan kepada mereka seperti kitab *Matla' al-Badrain*, *Durr al-Thamīn*, *Durr al-Farā'id*, *Wishah al-Afrāh*, *Hidāyah al-Sālikīn* dan beberapa kitab lain lagi.

Memandangkan Tuan guru Haji Omar tidak mempunyai banyak masa untuk membuat perbincangan dengan para pelajarnya, maka beliau meminta bantuan daripada beberapa orang pelajar senior yang dipanggil “ketua talaah” untuk membantu beliau dalam sesi perbincangan tersebut. Kebiasaannya pembantu-pembantu beliau terdiri daripada pelajar-pelajar lama yang telah tamat pengajian dan ada juga dari kalangan yang masih belajar di situ. Di antara pembantu yang sering menolong beliau ialah Yusof (Kampung Bari), Paksu Che Mat (Kampung Gerai), Che Muda (Setiu), Cikgu Ali (Besut) dan beberapa orang lagi.⁴² Penglibatan mereka juga adalah sebagai suatu persiapan yang baik bagi membolehkan mereka menjadi guru di kemudian hari.

Di samping itu, Tuan Guru Haji Omar tidak hanya mengajar di surau pondok sahaja. Atas kesedaran untuk menyumbang ilmu kepada seluruh masyarakat, beliau mengambil inisiatif untuk turut mengajar di luar daripada kampungnya. Secara kebiasaannya beliau akan pergi ke Kampung Raja pada sebelah malam bagi tujuan mengajar di sana. Pengajaran beliau di situ juga adalah di atas permintaan Tengku Long sendiri. Para pelajar dan masyarakat yang pada malam tersebut adalah terdiri daripada masyarakat kampung dan kaum kerabat diraja. Oleh itu, cara pengajaran beliau di masjid ini adalah agak berlainan sedikit iaitu lebih menumpukan kepada kaedah syarahan di dalam pengajarannya.⁴³

Selain daripada mengajar kitab-kitab agama, Tuan Guru Haji Omar juga turut mengajar pelajarnya berzanji dan marhaban. Kebiasaannya aktiviti ini akan berlangsung selepas daripada solat Isyak. Pada setiap malam Selasa

⁴² Majalah *Pengasuh* (Julai-Sept 1996), *op.cit.*, h. 45.

⁴³ Temu bual dengan Hj Wan Junoh Yusof, *op.cit.*

pula beliau sering mendapat jemputan daripada Tengku Long untuk mengajar berzanji atau Marhaban di masjidnya.⁴⁴

KAEDAH PENGAJARAN DAN PEMBELAJARAN

Dalam menyampaikan sesuatu ilmu pengetahuan, kaedah pengajian dianggap sebagai salah satu daripada penyambung atau penggerak yang bersifat dua hala iaitu antara pengajar dan pelajar. Kaedah ini di amat berkesan kerana ia merupakan jambatan yang menghubungkan antara guru dan murid dalam menyampaikan ilmu, fikiran dan kemahiran daripada seorang guru kepada seorang murid.⁴⁵ Kejayaan sesebuah sistem pendidikan banyak bergantung kepada keberkesanan kaedah yang dilaksanakan. Di samping itu, kaedah yang baik juga dapat menghilangkan rasa jemu atau bosan dalam sesuatu pembelajaran.

Meskipun kaedah pengajaran di pusat pengajian Tuan Guru Hj Omar berbentuk tradisional, namun ia tidaklah bermakna sistem pendidikan beliau berjalan tanpa sebarang kaedah atau panduan. Ini kerana beliau turut mengguna pakai kaedah yang hampir sama dengan apa yang diamalkan di Masjidil Haram. Pelajar-pelajar akan duduk bersila menghadap gurunya di mana-mana sudut atau tempat yang difikirkan selesa. Selepas itu, pelajar-pelajar diminta menadah kitab mereka masing-masing, seterusnya beliau akan menerangkan isi kandungan kitab yang dibaca. Pelajar-pelajar pula akan menulis apa yang diterangkan di dalam kitab masing-masing.

Kadang-kala juga Tuan Guru Haji Omar akan menetapkan seorang pelajar untuk membacanya atau mereka membaca secara bergilir-gilir dari satu baris ke satu baris yang lain. Beliau juga akan mengikuti bacaan dan kemudiannya beliau akan menghuraikan dan mensyarahkan kandungannya. Dalam hal ini, para pelajar akan akan mencatatkan sesuatu yang dianggap perlu di tepi kitab masing-masing.

Amalan biasa yang terdapat dalam sistem pendidikan tradisional turut diikuti dalam pembelajaran Tuan Guru Haji Omar. Di dalam kuliah, Tuan Guru Haji Omar akan menerangkan satu persatu maksud kandungan ayat yang dibaca. Setelah tamat sesebuah kitab atau pembentangan, pelajar-pelajar akan diberi peluang bertanya. Dalam sesi soal jawab ini, pelajar-pelajar akan mengemukakan soalan dan disusuli jawapan atau penerangan

---

⁴⁴ Majalah *Pengasuh* (Julai-Sept 1996), *op.cit.*, h. 17.

⁴⁵ Haji Abdullah Ishak (1995). *Pendidikan Islam dan Pengaruhnya Di Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, h. 211.

daripada Tuan Guru. Dalam sistem pendidikan yang tidak mempunyai papan hitam ini, kebiasaannya kitab-kitab dibaca akan diulang beberapa kali sebelum kitab-kitab baru diketengahkan.

Selepas menerima sesuatu pelajaran di surau iaitu tempat di mana Tuan Guru Haji Omar menyampaikan kuliahnya, para pelajar akan kembali ke pondok masing-masing untuk mengadakan halaqah perbincangan sesama mereka.⁴⁶ Memandangkan setiap setiap pondok didiami oleh empat hingga lima orang pelajar, maka majlis perbincangan ini diadakan di pondok masing-masing. Dalam keadaan seperti ini, pelajar-pelajar lama atau ketua telaah yang berkebolehan diberi tanggungjawab untuk mengetuai perbincangan dan seterusnya memberi kefahaman kepada pelajar yang lain terhadap apa pelajaran yang disampaikan oleh Tuan Guru Haji Omar.

Kaedah hafalan juga turut menjadi amalan dalam sistem pembelajaran di pondok Tuan Guru Haji Omar. Kaedah hafalan ini bukan sahaja dapat membantu seseorang dalam menguatkan ingatan dan menajamkan otak, bahkan dapat mendorong individu tersebut beriman dan mengabdikan diri kepada Allah.⁴⁷ Di samping itu, Rasulullah SAW juga turut menggunakan kaedah ini ketika menerima wahyu daripada Allah SWT. Firman Allah Taala:

“Kami akan membacakan al-Quran kepadamu (Muhammad) maka kamu tidak akan lupa.” (al-A’la, 87:6)

Memandangkan kaedah hafalan ini memainkan peranan yang penting dalam membentuk Tuan Guru Haji Omar menjadi seorang ilmuwan yang berwibawa, lantaran itu beliau amat berminat untuk mempraktikkan kaedah ini dalam pengajarannya. Kebiasaannya beliau akan mengarahkan pelajar-pelajarnya menghafaz pelajaran Nahu dan Saraf seperti di dalam Kitab *Mutammimah*, *Matn al-Ajrūmiyah* dan Bait-bait Syair. Selain daripada itu, beliau juga menyuruh para pelajar menghafaz potongan ayat-ayat suci al-Quran dan hadis serta menghafaz pelajaran Tauhid yang mengandungi

---

⁴⁶ Bentuk perbincangan seperti ini amat berguna kepada pelajar-pelajar, ini berikutan apa yang dipelajari daripada guru dapat difahami dengan lebih jelas melalui perbincangan dalam kumpulan. Amalan ini turut dipraktikkan di universiti-universiti yang menamakan dengan kelas tutorial, meskipun dilaksanakan dalam bentuk yang agak berbeza.

⁴⁷ Kaedah hafalan merupakan salah satu kaedah pembelajaran yang diguna pakai oleh Rasulullah SAW selain daripada kaedah syarahan, perbincangan, soal jawab, perdebatan, pengembaraan dan lain-lain lagi. Haji Abdullah Ishak (1995), *op.cit*, h. 217.

berkait dengan sifat-sifat Allah.⁴⁸ Secara lazimnya para pelajar akan menghafaz pada waktu malam secara bersendirian, kemudian mereka akan mengulang hafalan selepas waktu Asar di hadapan Tuan Guru Haji Omar secara bergilir-gilir. Pelajaran baru tidak akan diajar selagi beliau tidak berpuas hati dengan hafalan para pelajar.⁴⁹

MEMBENTUK GENERASI PELAPIS YANG BERWIBAWA

Membentuk generasi pelapis yang berwibawa merupakan antara langkah terbaik dalam usaha untuk mengekalkan sesebuah institusi pendidikan dan pengajian. Kesenambungan ini telah pun bermula sejak dari zaman Rasulullah SAW tanpa usaha yang terputus dalam menyediakan barisan pelapis bagi mempertahankan dan mengembangkan ajaran Islam. Walaupun Tuan Guru Haji Omar tidak sehebat ulama-ulama lain dalam bidang penulisan,⁵⁰ namun sumbangan beliau tidak kurang pentingnya dalam memartabatkan ilmu Islam pada kedudukan yang sebenarnya.

Pendekatan yang sama turut diamalkan oleh Tuan Guru Haji Omar di dalam bidang pendidikannya. Oleh kerana beliau juga merupakan generasi kelahiran pengajian pondok, beliau turut berhasrat dalam usaha untuk melahirkan ilmuwan Islam yang berwibawa dan bertaraf ulama yang lahir daripada institusi pengajiannya. Di samping itu, beliau juga ingin melahirkan tokoh-tokoh ulama yang sanggup menyambung risalah perjuangannya. Pada waktu yang sama, beliau turut berhasrat untuk melahirkan tokoh-tokoh ulama yang berjaya menyebarkan dakwah Islam kepada seluruh masyarakat. Berkat bimbingan Tuan Guru Haji Omar, ramai daripada kepimpinan di Besut berada di tangan generasi yang merupakan lepasan pengajian pondok beliau. Di kalangan mereka ada yang menjadi imam, bilal, tok guru pondok serta pemimpin tempatan.

⁴⁸ Pada zaman tersebut pengajian akidah lebih tertumpu kepada mendalami sifat 20, iaitu sifat yang wajib bagi Allah seperti sifat *wujūd*, *qidam*, *baqā'*, *mukhālafatuhu lil ḥawādith*, *qiyāmuhu bi nafsīhi*, *waḥdāniyah*, *qudrah*, *irādah*, 'ilmu, ḥayah, sama', *baṣar*, *kalām*, *kaunuhu murīdan*, *kaunuhu qadīran*, *kaunuhu alīman*, *kaunuhu aḥayyan*, *kaunuhu samī'an*, *kaunuhu baṣīran* dan *kaunuhu mutakalliman*.

⁴⁹ Temu bual dengan Hj Salim bin Awang, *op.cit*.

⁵⁰ Berdasarkan kajian dan penyelidikan yang dibuat, penulis tidak menemui sebarang karya yang dihasilkan oleh Tuan Guru Haji Omar. Penulis berpendapat beliau tergolong di kalangan ulama yang hanya berkecimpung dalam bidang pengajaran semata-mata tanpa melibatkan diri dalam bidang penulisan.

Mengikuti kajian yang telah dibuat oleh penulis, terdapat ramai di kalangan pelajar beliau yang menjawat jawatan penting di dalam bidang Agama seperti imam dan penceramah. Antaranya ialah Tuan Guru Haji Mohd Ali bin Haji Abdullah Kampung Nering, Pasir Puteh, Tuan Guru Haji Husein bin Awang Hamat Jeram, Pasir Puteh, Haji Mustafa bekas Imam di Masjid Jerneh, Besut, Haji Abdul Rahman bekas Imam Masjid Banggol, Besut, Haji Yusof bekas Imam Masjid Bukit Payong, Besut, Haji Mohamad bekas Imam Masjid Kampung Raja, Besut, Haji Che Muda bekas Imam Masjid Kampung Tasik, Haji Mahmod Imam Masjid Kampung Lampu, Besut, Haji Daud Imam Masjid Gong Pasir, Besut, Haji Wan Hassan Imam Masjid Kampung Raja, Besut, Haji Salam Imam Masjid Kampung Tembila, Besut, Haji Mohamad Imam Masjid Pengkalan Sentol, Haji Said Imam Masjid Alor Lintah, Besut dan Haji Embong Imam Masjid Kampung Penarik, Setiu.

Para pelajar beliau tidak hanya terbatas menjadi Imam sahaja bahkan terdapat sebilangan daripada mereka yang menjawat jawatan sebagai guru di sekolah-sekolah moden. Antaranya ialah Che Latif, Abdul Rahman, Haji Jamal guru di Sekolah Rendah Setiu, Che Wan Che Nal Haji Jusoh, Haji Ismail Mohamad dan Haji Ali Yaakob sebagai guru di Sekolah Rendah Kampung Raja, Besut.⁵¹

Meskipun ramai di kalangan keluaran pondok beliau yang berjaya menjawat pelbagai jawatan yang tinggi di dalam bidang agama, namun begitu tidak ramai yang berminat untuk membuka pusat pengajian mereka sendiri. Dalam kajian yang dibuat, penulis mendapati hanya beberapa orang sahaja daripada pelajar-pelajar beliau yang berjaya membuka pusat pengajian pondok. Antaranya ialah Haji Abdul Latif Awang yang membuka Pondok di Alor Keladi,⁵² Tuan Guru Haji Abbas di Bukit Puteri dan Haji Harun Taufik yang membuka Pondok di Yala, Thailand.⁵³

Walaupun pusat pengajian beliau lebih menekankan kepada pendidikan berteraskan agama, namun begitu kepakaran pelajarinya tidaklah hanya tertumpu kepada bidang agama semata-mata. Bahkan terdapat sebilangan daripada mereka yang berjaya dalam pelbagai bidang yang diceburi.

---

⁵¹ Temu bual dengan Hj Wan Junoh Yusof, *op.cit.*

⁵² Pada tahun 1982 pondok ini telah diambil alih oleh Majlis Agama Islam Terengganu dengan memakai nama Sekolah Men. Agama Wataniah. Pada 1 Januari 1994 sekolah ini telah diserap ke dalam Kementerian Pendidikan Malaysia dengan memakai nama Sekolah Menengah Kebangsaan Agama Wataniah di Kampung Lubuk Kawah, Besut.

⁵³ Temu bual dengan Hj Wan Junoh Yusof, *op.cit.*

Misalnya ada di kalangan pelajar-pelajar beliau yang bergiat di dalam bidang politik dan kehakiman. Antaranya ialah seperti Tan Sri Dr. Yusof Noor,⁵⁴ Dato' Abu Bakar Ahmad⁵⁵ dan Tun Salleh Abas.⁵⁶ Berkat daripada kegigihan dan keikhlasan Tuan Guru Haji Omar, akhirnya penat lelah beliau terbayar dengan munculnya ramai cerdik pandai agama, politik dan kehakiman lahir daripada pusat pengajian beliau.

Pada hari Selasa 23 Disember 1941M. bersamaan 5 Zulhijjah 1360H. jam 2.30 petang, Tuan Guru Haji Omar telah menghembuskan nafasnya yang terakhir pada usianya 63 tahun di Kampung Raja, Besut. Kematian beliau dikaitkan dengan sakit bisul.⁵⁷ Kematian beliau juga menyebabkan ramai di kalangan pelajarnya yang berpindah ke pondok lain. Pondok beliau ditinggalkan begitu sahaja tanpa pewaris yang sanggup meneruskan usahanya. Keadaan ini berlaku ekoran daripada ketiadaan pengganti yang berkelayakan yang mampu meneruskan pengajaran agama yang diasas oleh beliau. Sungguhpun begitu, pemergian Tuan Guru Haji Omar bukanlah suatu pemergian yang biasa, kerana beliau telah meninggalkan sebuah institusi pengajian yang telah berjaya mendukung cita-cita Islam sehingga begitu ramai pelajar yang telah dihasilkan olehnya dan masyarakat kampung telah mengambil manfaat daripada pusat pengajian tersebut. Sebagai mengenang jasa dan sumbangan beliau, sebatang jalan di Kampung Raja, Besut telah diabadikan dengan nama beliau.⁵⁸

KESIMPULAN

Sebagai kesimpulannya, dengan keikhlasan dan kegigihan yang ditunjukkan oleh Tuan Guru Hj Omar dalam usaha menyampaikan pengajarannya serta kegigihan para pelajarnya yang mendalami ilmu pengetahuan agama, ianya telah membentuk suatu generasi ilmuwan yang berwibawa. Hasilnya telah lahir dari pusat pengajian beliau cendikiawan-cendikiawan dan ulama-ulama yang mampu membawa perubahan dalam masyarakat disamping berupaya melahirkan generasi rabbani yang menjadi pewaris kepada perjuangan Rasulullah SAW.

⁵⁴ Mantan menteri Perusahaan Utama, dan kini memegang jawatan sebagai Pengerusi Felda dan Rektor di Kolej Universiti Islam Malaysia (KUIM).

⁵⁵ Beliau pernah menjadi Ahli Dewan Undangan Negeri Terengganu.

⁵⁶ Mantan ketua Hakim Negara, bekas Ahli Dewan Undangan Negeri kawasan Jerteh dan bekas exco Kerajaan Negeri Terengganu.

⁵⁷ Temu bual dengan Haji Wan Junoh Yusof, *op.cit*; Muhammad Abu Bakar (1991), *op.cit*, h. 70.

⁵⁸ Majalah *Pengasuh* (Julai-September 1996), *op.cit*, h. 45.